

دانشگاه الزهرا

دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی

پایان نامه

جهت اخذ کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی شاخه پژوهشگری

عنوان

بررسی رابطه بین هویت شخصی و هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه الزهرا و بوعلی

سینای همدان

استاد راهنما

خانم دکتر شراره مهد یزاده

استاد مشاور

خانم دکتر منصوره اعظم آزاده

دانشجو

طاهره خدایی

شهریورماه ۸۷

فهرست

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	
مقدمه.....	۲
۱-۱- بیان مساله.....	۳
۱-۲- اهمیت موضوع.....	۸
۱-۳- اهداف تحقیق.....	۸
فصل دوم: چهارچوب نظری و ادبیات تحقیق	
مقدمه.....	۱۱
۲-۱- پیشینه تحقیق.....	۱۱
۲-۱-۱- زنان و بازتعریف هویت اجتماعی.....	۱۱
۲-۱-۲- بررسی عوامل موثر بر هویت اجتماعی زنان.....	۱۲
۲-۱-۳- بررسی هویت زنان و منابع هویتی تاثیرگذار بر آن.....	۱۳
۲-۲- مبانی نظری.....	۱۴
۲-۲-۱- مفهوم هویت.....	۱۴
۲-۲-۲- سیر تاریخی مفهوم خود.....	۱۵
۲-۳- نظریه های مربوط به هویت و هویت اجتماعی.....	۱۶
۲-۱-۳- رویکرد مدرن.....	۱۷
۲-۲-۳- تعامل گرایان ساختی.....	۱۸
۲-۳-۳- تعامل گرایان فرایندی.....	۱۹
۲-۴- نظریه روانشناسان اجتماعی.....	۲۴

- ۲۵.....۴-۱-۲-نظریه هویت اجتماعی.....
- ۲۶.....۴-۲-۲-نظریه دسته بندی خود.....
- ۲۷.....۵-۲-نظریه مید.....
- ۲۷.....۱-۵-۲-خود اجتماعی.....
- ۲۹.....۶-۲-نظریه شوتز.....
- ۲۹.....۱-۶-۲-قلمروهای جهان اجتماعی.....
- ۳۰.....۲-۶-۲-جهان زندگی.....
- ۳۱.....۳-۶-۲-شکل گیری هویت بین الاذهانی.....
- ۳۵.....۷-۲-نظریه برگر.....
- ۳۵.....۷-۲-تکثر زیست جهان و تعدد هویت.....
- ۴۰.....۸-۲-نظریه گیدنز.....
- ۴۰.....۱-۸-۲-ساختار بندی هویت شخصی.....
- ۴۲.....۱-۸-۲-شیوه های زندگی و برنامه های زندگی.....
- ۴۵.....۱-۸-۲-سرنوشت، خطر کردن و امنیت.....
- ۴۶.....۱-۸-۲-امنیت وجودی و اعتمادی.....
- ۴۸.....۱-۸-۲-هویت شخصی.....
- ۵۰.....۱-۸-۲-مسیر خود.....
- ۵۱.....۹-۲-نظریه جنکینز.....
- ۵۱.....۱-۹-۲-دیالکتیک هویتها.....
- ۵۳.....۲-۹-۲-هویت اجتماعی، رده بندی و کلیشه های قالبی.....
- ۵۵.....۳-۹-۲-جامعه و خود.....
- ۵۷.....۴-۹-۲-خویشتن، ذهن و خودهای اجتماعی.....

- ۶۲.....۲-۹-۵-گروه‌هاورده ها.....
- ۶۵.....۲-۹-۶-ساخت نمادین شباهت.....
- ۶۷.....۲-۹-۷-نهاد و نهادینه کردن هویت.....
- ۷۵.....۲-۱۰-نظریه های فمینیستی.....
- ۷۵.....۲-۱۰-۱-تاریخچه جنبش زنان.....
- ۷۸.....۲-۱۱-انواع رویکردهای فمینیستی.....
- ۷۸.....۲-۱۱-۱-انواع نظریه های بنیادی فمینیستی.....
- ۸۰.....۲-۱۱-۲-نظریه فمینیستی (موج سوم).....
- ۸۱.....۲-۱۱-۳-نظریه فمینیسم پساتجددگرا.....
- ۸۳.....۲-۱۲-خلاصه چهارچوب نظری تحقیق.....
- ۹۲.....۲-۱۳-استخراج مفاهیم اساسی تحقیق.....
- ۹۲.....۲-۱۴-شناسایی متغیرهای تحقیق.....
- ۹۳.....۲-۱۵-فرضیه های تحقیق.....
- ۹۴.....۲-۱۶-مدل تحلیلی تحقیق.....

فصل سوم : روش شناسی

- ۹۶.....مقدمه.....
- ۹۸.....۳-۱-تعریف و روش اندازه گیری مفاهیم.....
- ۹۸.....۳-۱-۱-متغیر وابسته تحقیق.....
- ۱۰۲.....۳-۱-۲-اندازه گیری متغیر وابسته تحقیق.....
- ۱۰۵.....۳-۱-۳-متغیر مستقل تحقیق.....
- ۱۰۵.....۳-۱-۳-۱-هویت شخصی دانشجویان.....
- ۱۰۷.....۳-۱-۳-۲-باز اندیشی.....

- ۱۰۸.....۳-۱-۳-۳-روایت خود.....
- ۱۰۸.....۳-۱-۳-۴-خطر کردن.....
- ۱۰۹.....۳-۱-۳-۵-کنترل زمان.....
- ۱۰۹.....۳-۱-۳-۶-موقعیت ساختاری.....
- ۱۱۰.....۳-۲-اندازه گیری متغیر مستقل تحقیق.....
- ۱۱۵.....۳-۳-روش و ابزار اندازه گیری.....
- ۱۱۵.....۳-۴-جامعه آماری.....
- ۱۱۵.....۳-۵-حجم و نمونه آماری.....
- ۱۱۶.....۳-۶-شیوه نمونه گیری.....
- ۱۱۷.....۳-۷-واحد تحلیل.....
- ۱۱۷.....۳-۸-آزمون مقدماتی.....

فصل چهارم: یافته های تحقیق

- ۱۱۹.....۴-۱-نتایج توصیفی یک متغیره تحقیق.....
- ۱۱۹.....۴-۱-۱-سن.....
- ۱۱۹.....۴-۱-۲-شهر پاسخگو.....
- ۱۲۰.....۴-۱-۳-وضعیت تاهل.....
- ۱۲۰.....۴-۱-۴-وضعیت شغلی پاسخگو.....
- ۱۲۱.....۴-۱-۵-شغل والدین پاسخگو.....
- ۱۲۱.....۴-۱-۵-۱-شغل پدر.....
- ۱۲۲.....۴-۱-۵-۲-شغل مادر.....
- ۱۲۳.....۴-۱-۶-درآمد خانواده.....
- ۱۲۴.....۴-۱-۷-رشته پاسخگو.....
- ۱۲۴.....۴-۱-۸-کل دارایی.....

- ۹-۱-۴-هویت اجتماعی.....۱۲۵
- ۱-۹-۴-کلیشه های جنسیتی شغلی.....۱۲۶
- ۲-۹-۴-کلیشه های جنسیتی تحصیلی.....۱۲۸
- ۱۰-۴-۱-هویت شخصی.....۱۲۹
- ۱۱-۴-۱-بازاندیشی.....۱۳۱
- ۱۲-۴-۱-کنترل زمان.....۱۳۳
- ۱۳-۴-۱-خطر پذیری.....۱۳۵
- ۱۴-۴-۱-روایت خود.....۱۳۷
- ۲-۴-نتایج مربوط آزمون به فرضیه ها.....۱۳۹
- ۱-۲-۴-آزمون سن باهویت اجتماعی.....۱۳۹
- ۲-۴-۲-آزمون شهر محل تحصیل باهویت اجتماعی.....۱۴۰
- ۳-۴-۲-آزمون وضعیت تاهل باهویت اجتماعی.....۱۴۱
- ۴-۴-۲-آزمون شغل والدین باهویت اجتماعی.....۱۴۲
- ۵-۴-۲-آزمون درآمد کل باهویت اجتماعی.....۱۴۳
- ۶-۴-۲-آزمون سواد خانواده با هویت اجتماعی.....۱۴۴
- ۷-۴-۲-آزمون کل دارایی با هویت اجتماعی.....۱۴۵
- ۸-۴-۲-آزمون بازاندیشی با هویت اجتماعی.....۱۴۶
- ۹-۴-۲-آزمون کنترل زمان با هویت اجتماعی.....۱۴۶
- ۱۰-۴-۲-آزمون خطر پذیری با هویت اجتماعی.....۱۴۷
- ۱۱-۴-۲-آزمون روایت خود روایت خود.....۱۴۸
- ۱۲-۴-۲-آزمون هویت شخصی با هویت اجتماعی.....۱۴۹
- ۳-۴-نتیجه تحلیل چند متغیره تحقیق.....۱۵۰

۱-۳-۴- رگرسیون چند متغیره هویت اجتماعی..... ۱۵۰

۲-۳-۴- رگرسیون تاثیر موقعیت ساختاری بر هویت اجتماعی..... ۱۵۲

۳-۳-۴- رگرسیون تاثیر هویت اجتماعی بر هویت شخصی..... ۱۵۲

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۱-۵- بحث و نتیجه گیری..... ۱۵۵

۲-۵- هویت اجتماعی..... ۱۶۳

۳-۵- موقعیت ساختاری..... ۱۶۴

۴-۵- هویت شخصی..... ۱۶۶

منابع و مأخذ

ضمائم

چکیده فارسی

هویت اجتماعی می تواند نقش اجتماعی باشد که مابرعهدہ داریم یاقراراست بر عہدہ بگیریم. هویت اجتماعی دانشجویان به نقشهای شغلی و تحصیلی که جامعه وافراد اجتماع برای آنان تعریف می کنند، اشاره دارد. هویت شخصی که خود دارای چهار بعد بازاندیشی، کنترل زمان، روایت خود وخطر پذیری است میتواند بر هویت اجتماعی تاثیر بگذارد. اگر هویت شخصی کسی ویژگی های هویت مدرن را داشته باشد، هویت اجتماعی او مدرن و جدید خواهد بود. موقعیت ساختاری نیز بر هویت اجتماعی ونوع آن (سنتی یا مدرن) تاثیر بسزایی داشته است. روش تحقیق این پژوهش پیمایش و ابزار مورد استفاده پرسشنامه بوده است. جامعه آماری ۳۰۲ نفر بوده است. یافته های تحقیق نشان میدهد که هویت شخصی رابطه معنی داری با هویت اجتماعی دارد، یعنی به میزانی که هویت شخصی مدرن تر باشد، هویت اجتماعی نیز مدرن است. ابعاد هویت شخصی با هویت اجتماعی رابطه معنی داری دارند. یعنی مدرن بودن این ابعاد میتواند در مدرن بودن هویت اجتماعی تاثیر داشته باشد. از طرف دیگر موقعیت ساختاری نیز رابطه معنی دار و مثبتی با هویت اجتماعی دارد. یعنی هر قدر درآمد و تحصیلات خانواده دانشجویان بالاتر باشد، هویت اجتماعی دانشجویان نیز میتواند مدرن تر باشد. تحلیل رگرسیون نیز نشان میدهد که درآمد، تحصیلات و دارایی میتواند در پیش بینی تغییرات هویت اجتماعی متغیرهای مهمی باشند.

کلیات تحقیق

مقدمه

در جامعه ایران، هویت شکل سیال یافته است، هویت‌های رسوب یافته به تدریج مورد پرسش قرار گرفته اند و هم تفسیرهای هویتی و هم منابع تفسیر، امروز، به چالش کشیده شده‌اند. الزام‌های ساختاری در زیست-جهان، مانع از آن می‌شود که افراد به آسانی در رویه‌های عادی زندگی خود و تیپ‌بندیها و قواعد مربوط به خود تجدید نظر نمایند. اما مدرنیته اساساً انسان‌هایی را پرورش داده است که جرأت خطرپذیری و توانایی تردید کردن را داشته‌باشند. از اینرو بیش از هر زمان دیگر انسان متجدد و امروزی، انسان تجدید طلب است نگرش‌های طبیعی و نگرش‌های هویتی که سابق بر این از بنیان‌های مستحکم سنتی و دینی بر خوردار بودند، به پرسش کشیده شده‌اند و با پدید آمدن تفسیرهای جدید از خود و رویه‌های زندگی، هویت‌های جدید سربر آوردند که نه از یکپارچگی هویت‌های گذشته برخوردارند و نه ثبات پیش را به همراه خود دارند. آنها سیال و گذار هستند همچنانکه جامعه مدرن در مسیری سیال تحول می‌یابد.

هویت به تعبیر برگردن نظم معنایی است که در زیست جهان پدید می‌آید و قابل درک می‌شود. این نظم معنایی در جامعه سنتی بوسیله نوعی تعلم دینی بنیان یافته بود که این نظم به طور یکسان بخش‌های مختلف زندگی روزانه را در برمی‌گرفت، با تکثر زیست جهان و پدید آمدن تعدد و تنوع زندگی روزانه، این نظم معنایی یکپارچه ساز مورد تردید قرار گرفته است. اکنون معنایی که زیست جهان‌های متعدد را معنا می‌بخشد، یکسان نیستند و خود از تعدد و تنوع برخوردارند. زیست جهان زنان با زیست جهان مردان تفاوت یافته است و هر یک نظم معنایی خود را دارد. در اینجا زنان و دختران نیز در پی بازنگری و بازتعریف کردن منابع هویتی خود از جمله آموزه‌های دینی و ارزشها هستند. این بازنگری به نوبه خود شامل نوعی تجدید تفسیر از گذشته است. زنان عملکردهای گذشته را ارزیابی می‌کنند آنها خط مشی‌های زندگی خود را مورد بازاندیشی قرار می‌دهند. این پژوهش درصدد است تا رابطه بین هویت شخصی و هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه الزهرا و دانشجویان دختر دانشگاه بوعلی سینای همدان را واکاوی کند.

هویت اجتماعی (social identity) به شیوه هایی که به واسطه آنها افراد و جماعت ها در روابط اجتماعی خود از افراد و جماعت ها ی دیگر متمایز می شوند، اشاره دارد و برقراری و متمایز ساختن نظام مند نسبت های شباهت و تفاوت با هم-به غیر از این نمی توان کرد- اصول پویای هویت و کنه زندگی اجتماعی هستند. هویت اجتماعی یک بازی است که در آن "رودر رو بازی می شود" هویت اجتماعی، درک ما از این مطلب است که چه کسی هستیم و دیگران کیستند و از آن طرف، درک دیگران از خودشان و افراد دیگر چیست. از این رو، هویت اجتماعی نیز همانند معنا ذاتی نیست، و محصول توافق و عدم توافق است و می توان در باب آن نیز به چون و چرا پرداخت (جنکینز، ۸، ۸۱).

جنکینز هویت اجتماعی را چیزی تعریف می کند که در فرایندهای اجتماعی تضاد و تشابه بدست می آید. جنسیت (زن و مرد) و نقش اجتماعی هر یک و تصویری که جامعه از آنها (زن و مرد) می دهد تا خود را در یابند هویت اجتماعی است. در واقع هویت اجتماعی حاصل فرایند های اجتماعی و باز تعریف جمعی افراد از کسی یا چیزی است. هویت اجتماعی یک زن، تعاریفی است که دیگر افراد و گروه های اجتماعی از جنسیت و زنانگی می کنند. هویت اجتماعی از هویت شخصی (حاصل با زاندیشی خود فرد نسبت به خودش) تاثیر می پذیرد و ممکن است حتی تغییر کند (یعنی هویت اجتماعی سنتی می تواند تحت تاثیر هویت شخصی که به نوعی واکاوی در عصر مدرن است، به هویت اجتماعی جدید تبدیل شود).

هویت شخصی (self identity) نوعی خصیصه متمایز و یا حتی مجموعه ای از خصیصه های متمایز، نیست که در اختیار فرد قرار گرفته باشد. هویت شخصی در حقیقت همان "خود" است که آن را به عنوان بازتابی از زندگی نامه اش می پذیرد. هویت به معنای تداوم فرد در زمان و مکان است: ولی هویت شخصی عبارت است از همین تداوم اما به صورت بازتاب تفسیری که شخص از آن به عمل آورده است. این تفسیر شامل مولفه شناختی شخص (person-hood) بودن می شود (گیدنز، ۸۲، ۸۵).

هویت شخصی به فرایندهای باز تفسیرانه ای گفته می شود که فرد از خودش، بدنش، گذاشته اش و ذهنیاتش ارائه می دهد. هویت شخصی امری تاملی متضمن درجه ای از تامل و بازاندیشی است. هویت شخصی عمیقاً با مدرنیته و تغییرات فرهنگی مدرن که ریشه آن مبتنی بر شک و باز

پرسی است، ارتباط دارد. گید نز می گوید: مدرنیته نوعی نظم پس از جامعه سنتی است، ولی نه آنچنان نظمی که در آن احساس امنیت و قطعیت ناشی از عادات و سنن جای خود را به یقین حاصل از دانش عقلانی سپرده باشد. شک، یکی از وجوه فراگیر عقل نقادین امروزی، به عمق زندگی روزمره و همچنین به ژرفای وجدان فلسفی نفوذ می کند و نوعی ساحت وجودی عام برای دنیای اجتماعی معاصر بوجود می آورد (همان، ۱۶).

در هر صورت تمایز تحلیلی بین هویت اجتماعی و هویت شخصی مفید و سودمند است. جرج هربرت مید این مقوله را به زبان جامعه شناسی تحت عنوان من فردی (I) و من اجتماعی (ME) تقسیم می کند و جنکینز رابطه بین این دو را با دیالکتیک درونی و بیرونی نظریه پردازی می کند. در طول این رساله این تعاریف و رابطه بین آن دو با توجه به نظریه های گیدنز و جنکینز مد نظر است. این رساله در صدد است رابطه هویت شخصی یا بازاندیشی فردی را با هویت و بازاندیشی اجتماعی بررسی کند.

در دهه های اخیر، در اثر تغییرات فرهنگی، اجتماعی و بویژه تحت تأثیر تحولات پدید آمده در خانواده، در شهرها حضور زنان در عرصه های اجتماعی افزایش یافته است. مهمترین تغییری که در این زمینه روی داده است افزایش تحصیلات عالی در میان زنان بوده است. بعد از انقلاب اسلامی، با اسلامی شدن دانشگاه ها، حضور زنان ایرانی در دانشگاهها بیشتر شد. اما با وجود افزایش تعداد و نسبت زنان دانشجو و دانش آموخته در آموزش عالی به نسبت زنان شاغل در طول دو دهه گذشته، افزایش ناچیزی داشته و در مواردی حتی کاهش هم یافته است. در مجموعه زنان ایرانی هرگز بیش از ۱۵ درصد نیروی شاغل را تشکیل نداده اند (رفعت جاه، ۸۳، ۴) این امر نمایانگر نوعی دوگانگی و تعامل است، از سویی دختران و زنان به تحصیل و فراگیری تخصص های گوناگون فراخوانده می شوند و از سوی دیگر مهمترین و اصلی ترین هویت شان مادری و همسری دانسته می شود آن هم در شرایطی که آموزش های عالی هزینه های فراوانی را صرف می کند در حالیکه جامعه به تخصص تک تک اعضای خود در تمامی سطوح نیازمند است. ظهور ادبیات زنانه، که در آثار نویسندگان کتابهایی که در مورد وضعیت زنان نوشته شده است و آثار فرهنگی هم چون فیلمهای سینمایی که در سالهای اخیر تولید شده، هویدا است. در این آثار به مسائل زنان چون، تنهایی روحی زنان، انزوای

اجتماعی، عدم امکان تصمیم‌گیری مستقل، حتی در مورد ازدواج، مشخصات زندگی آینده، سنگینی مسئولیت‌ها در کنار درک نشدن و اهمیت داده نشدن، عشق ممنوع و... پرداخته شده است.

بعنوان مثال : درفیلم کافه ترانزیت زنی که همسر خویش را از دست داده است به اجبار ارزشهای جامعه باید بابرادر همسر خویش ازدواج کند مردی که دارای همسر و فرزند است. وقتی زن از اطاعت این ارزش سرباز می زند، اورابه روشهای گوناگون، برادران همسر فوت شده اش تهدید می کنند تا از سرپیچی دست بردارد. ولی او نه تنها این ارزش را قبول ندارد بلکه کافه همسرش را با سلیقه زنانه خویش راه می اندازد. وقتی کافه ترانزیت بسته می شود، دوباره تلاش می کند تا اینکه موفق می شود آن گونه که دلش می خواهد زندگی کند. این فیلم نشان می دهد زن دنبال نوعی نقش اجتماعی است که بانقش اجتماعی جامعه متفاوت است. یعنی نقش اجتماعی، شیوه زندگی و هویت خویش را طور دیگری تعریف می کند.

در نتیجه تحقیقی آمده است که : حجاب یک ارزش مهم و به صورت یک نماد برای گروههایی است که معتقد به ارزشهای دینی هستند. در یک بررسی در سال ۱۳۷۲، نگرش دانش آموزان دختر درباره نوع پوشش و آرایش زنان بر روی یک طیف، در قالب ۶ شکل از اشکال حجاب و آرایش سنجش شده است. در یک طرف طیف، افراطی ترین شکل حجاب یعنی پوشش چادر بسیار شدید که به جز قرص صورت و کف دست پیدا نیست و در طرف مقابل طیف، افراطی ترین شکل بی حجابی (در واقع حداقل پوششی که نمونه آن در غرب یافت می شود) به همراه آرایش تند وجود دارد. در نقاط بین این دو سر طیف نیز تصاویری از زنانی که یا به حجاب غربی نزدیک تر اند و حجاب یا بی حجابی با غلظتی به تدریج کمتر از دو سر طیف وجود دارد. آنچه مسلم است، نگرش نسبت به حجاب در جامعه ما به واسطه فقدان یک الگوی متعادل در جامعه، تغییرات بسیار زیادی در دو سر طیف دارد و بنا براین منحنی این تغییرات نیز نرمال نیست (عبدی، ۱۳۷۳، ص ۵۰).

منحنی نرمالی تصور کنید. هر منحنی نرمال یک کوهانه می باشد. اگر در یک جامعه ای بطور نسبی بر روی ارزشهای اجتماعی و هویتی توافق وجود داشته باشد نمودار آن نمودار نرمال تک کوهانه خواهد بود. ولی اگر بر روی ارزشهای اجتماعی و هویتی توافق وجود نداشته یک نمودار دو کوهانه بوجود می آید یعنی یک طرف ارزش های جدید و طرف دیگر ارزش سنتی قرار دارد یعنی نوعی

تضاد ارزشی و هویتی در جامعه ما وجود دارد. حال با این توضیح ادامه تحقیق مورد نظر را پی می گیریم:

البته این منحنی در شرایط مختلف اجتماعی کشور بسته به حاکمیت هر دسته از ارزشها و مقبولیت آنها از سوی مردم تغییر می کند و مثلاً در نقطه ۱- و یا ۱+ منحنی ارتفاع بیشتر می گیرد. ولی در هر حال، این منحنی یک منحنی نرمال نیست البته در این بررسی، به موارد دیگری از عدم وفاق مردم بر سر ارزشهای اساسی در نگرش نسبت به اموری مانند میزان موفقیت دولت در کارش اشاره شده است. در هر حال، موارد مذکور از تحقیقاتی است که در باره وفاق ارزشی و نگاه به هویت ایرانی در جامعه انجام شده است. همانطور که قبلاً نیز گفته شد مشکلاتی که امروز نظام اجتماعی ما در عرصه های مختلف با آن روبروست و پیشرفتی نیز در آن دیده نمی شود و یا بسیار کم دیده می شود، نمود های آشکار مساله هویت در نظام اجتماعی ایران هستند (همان).

اینها همه نشانه های بروز مسائل هویت اجتماعی و هویتی در جامعه ای است که در آن بین نگرشهای سنتی و شرایط عینی جامعه تقابل ایجاد شده است. نگرشی که هویت اجتماعی زن را صرفاً در چارچوب خانواده سنتی تعریف می کند، زن را از یکی از حقوق اساسی خود که همین داشتن هویت مستقل و بهره مندی از امکانات برابر در جامعه است مانع می شود (همان).

«زنان و دختران در سراسر جهان هویت های فردی و اجتماعی جا افتاده و سنتی خود را مورد سؤال قرار داده اند و با آن به رویارویی برخاسته و برای بنیان نهادن راههای برابرجویانه تر و آزادانه تر مبارزه می کنند و می خواهند هویتی بیش از زندگی خانگی و خانوادگی داشته باشند.» (گیدنز، ۸۵، ۵۶) در کشور ما نیز این مسأله با ورود دختران به عرصه های مختلف اجتماعی نمود بارزتری پیدا کرده است که می توان به اهم آنها اشاره کرد: ادامه تحصیل دختران تا سطح دانشگاه، که «با افزایش ورود دختران در سالهای اخیر به دانشگاه و ادامه تحصیل آنها تا سطح تحصیلات تکمیلی جلوه ملموس تری به خود گرفته است» (کاظمی پور، ۸۲، ۴۷). حرکت دختران بسوی کسب استقلال مالی و فردی، که با اشتغال به کار دختران در خارج از خانه و در بخشهای گوناگون اقتصاد دولتی و خصوصی در سالهای اخیر نمود پیدا کرده است. «بررسی آمارها و سرشماریها حکایت از روند روبه رشد در نوع و میزان اشتغال زنان و دختران در جامعه دارد، هر چند که آماری دقیق در این رابطه

در دست نیست» (شادی‌طلب، ۸۰، ۲۳) ولی «آمارهای مربوط به اشتغال زنان و دختران در جامعه حاکی از تحول چشم‌گیری در این زمینه است» (کاظمی‌پور، ۱۳۸۲، ۴۷-۴۸).

همه اینها نشان از وقوع تغییرات اجتماعی و فرهنگی گسترده در وضعیت عمومی دختران تضعیف شالوده‌ها و ساختارهای سنتی حاکم در جامعه است. برجسته‌ترین شکل این تغییرات و دگرگونی‌ها را می‌توان در تحول نقش‌های اجتماعی سنتی زنان و دختران و پذیرش نقش‌های اجتماعی جدید و شکل‌گیری منابع هویت‌ساز جدید برای آنان مشاهده کرد. بدین ترتیب به نظر می‌رسد که دختران ما به این واقعیت پی برده اند که، هویت فردی و اجتماعی چیزی نیست که در نتیجه عضویت‌های گروهی یا تداوم کنش‌های اجتماعی فرد به او تفویض شده باشد بلکه فرد باید آن را بطور مدام و روزمره بیافریند و در فعالیت‌های خود بصورت بازتابی مورد حفاظت و پشتیبانی قرار دهد. بنابراین مسأله اساسی این پژوهش را می‌توان این طور مطرح کرد که آیا دختران جامعه ما سعی دارند با تعریفی مجدد از موقعیت و هویت خود در چارچوب پذیرش و ایفاء نقش‌های اجتماعی جدید در جامعه، و با اتکاء به منابع هویت‌ساز جدید که در جامعه برای آنها شکل گرفته یا در حال شکل گرفتن است، هویت اجتماعی جدیدی را برای خود تعریف کنند؟ و به واسطه آن نگرش‌ها و قضاوت‌های سنتی که درباره هویت‌شان در جامعه رواج دارد را زیر سؤال ببرند، و خودشان بصورت خود-تعریف و بازاندیشانه هویت اجتماعی جدید را برای خودشان تعریف کنند؟ حال تاثیر هویت شخصی بعنوان یک پدیده مدرن بر هویت اجتماعی چگونه است؟

موضوع این تحقیق بررسی رابطه بین هویت شخصی و هویت اجتماعی دانشجویان

دختر دانشگاه الزهراء تهران و دانشگاه بوعلی سینای همدان است.

در این تحقیق ابتدا دانشگاه الزهراء تهران به عنوان نمونه انتخاب شده بود که به دلیل تک جنسیتی بودن دانشگاه الزهراء مقایسه ای شدن تحقیق با نظر اساتید مشاور و راهنما دانشگاه بو علی سینای همدان هم به دلیل دسترسی آسان انتخاب شد و جامعه آماری از دو دانشگاه مذکور انتخاب شد.

دردنیای آشفته امروز افراد برای اینکه بتوانند به یک معنای واحد از خویشتن برسند معمولاً"به بازسازی هویت اجتماعی دست میزنند که با منافع فردی و گروهی افراد بی ارتباط نیست. بازسازی هویت اجتماعی برای افراد جامعه یک فرایند مداوم و همیشگی است. در جامعه ما با توجه به محوریت دین معمولاً"هویت، طریقه زندگی کردن و پاسخ به پرسشهای وجودی توسط دین پاسخ داده میشود. دین تعیین می کند که چگونه باشیم و چگونه زندگی کنیم، سخن بگوییم، رفتار کنیم، لباس بپوشیم و حتی چگونه فکر کنیم. دین روابط بین آدمها، از دوستی گرفته تا ازدواج را مشخص میکند. گاهی یا اکثریت مواقع افراد احساس میکنند بین آنچه دین میگوید و آنچه در عالم واقعیت اجتماعی اتفاق می افتد تعارض وجود دارد. در اینگونه مواقع افراد در صدد بازتعریف و بازتفسیر مفاهیم مرتبط با هویت هستند. اینجاست که تنوع هویتی برای افراد جامعه بوجود میآید. در این بین گویا زنان و دختران این فرایند بازبینی هویت خویشتن را مضاعف تجربه می کنند. وقتی زنان مفاهیم فرهنگ مرد سالارانه را زیر سوال می برند در واقع هم تن به مبارزه اجتماعی می دهند و هم با امکانات موجود جدید دست به هویت یابی می زنند. در این بین زنان تحصیل کرده پیشرو تراند. اینان چون در معرض علم و دانش، اینترنت، استادان، مجلات و... قرار دارند نقش موثری در بازتعریف خود، نقشها، سبک های جدیدتر زندگی دارند هر چند این فرایند مهم معمولاً"توسط برخی مردان و افراد صاحب قدرت در خانه و جامعه تهدید میشود. بنابراین بررسی هویت اجتماعی دانشگاهیان زن که نقش اساسی در تغییر هویت اجتماعی دیگر زنان را دارند ضروری و لازم است.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه بین هویت شخصی و هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه الزهرا و دانشگاه بو علی همدان است. هدف اصلی این تحقیق پاسخگویی به این سوالات است:

۱-۱- آیا تفاوتی در هویت اجتماعی دانشجویان دختر این دو دانشگاه وجود دارد؟

۱-۲- هویت اجتماعی دانشجویان دختر این دو دانشگاه از چه نوع (سنتی یا جدید) است؟

۱-۳- رابطه هویت شخصی و هویت اجتماعی دانشجویان دختر این دو دانشگاه چگونه است؟

چهارچوب نظری

مقدمه

در این فصل ابتدا تحقیقات انجام شده و مرتبط با این تحقیق مطرح می شود. سپس تعاریف هویت و نظریه های مرتبط به آن شامل: نظریات شوتز، تکثر زیست جهان و تعدد هویت برگر، ساختار بندی هویت شخصی گیدنز و دیالکتیک هویتها از جنکینز آورده میشود. در نهایت سیر تاریخی جنبش زنان و نظریه فمینیستی شامل: نظریه لیبرالی، رادیکال، پساتجددگرا ارائه میشود.

۱-۲- پیشینه تحقیق

۱-۱-۲- زنان و بازتعریف هویت اجتماعی (مطالعه موردی شهر تهران)

مریم رفعت‌جاه، دانشگاه تهران، دکتری، ۱۳۸۳

این پژوهش سیر تحول سوژه و ذهن غربی را با تحولات فلسفی آن از دکارت تا دوران جدید بررسی کرده و سپس تئوریهای هویت از نگاه جامعه‌شناسانی همچون گیدنز و جنکینز و روانشناسان اجتماعی همچون ترنر، تا چفل و دیگران را بطور مبسوط بحث کرده است. و تئوریهای فمینیست ها بطور کلی و رابطه آن با هویت اجتماعی را توضیح داده است.

این پژوهش چهارچوب نظری خود را بر پایه نظریات گیدنز و جنکینز قرار داده است و معتقد است گیدنز بیشتر با نظریه کنش به بررسی هویت اجتماعی پرداخته است. اعتماد بنیادین، امنیت وجودی سبک زندگی و کنترل بدن و دیگر مقولات هستند که هویت شخصی فرد را در دنیای معاصر می‌سازند. از طرف دیگر تئوری جنکینز تأکید بیشتری بر روی مقولات ساختاری همچون درآمد پایگاه شغلی، تحصیلات و نقشها دارد.

این پژوهش به روش پیمایش با ابزار پرسشنامه کمی و کیفی در سطح شهر تهران انجام شده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که ۷۶ درصد زنان مقاومت زیادی در برابر کلیشه‌های جنسیتی و

۶۲ درصد در برابر کلیشه‌های زبانی و ۸۰ و ۹۵ درصد مقاومت در برابر کلیشه‌های به ترتیب تحصیلی و خانوادگی دارند.

از نظر سبک زندگی زنان در شهر تهران ۹ درصد سنتی، ۴۳/۸ نسبتاً سنتی و ۳۷ درصد نسبتاً نوگرا و ۷/۳ نوگرا هستند. ۲۱ درصد پاسخگویان اعتماد بنیادین خود را کم و ۵۵ درصد زیاد و ۲۱ درصد بسیار زیاد بیان کرده‌اند.

نظارت بر بدن در ۱۷ درصد خیلی کم، ۴۵ درصد کم و ۳۳ زیاد است. هویت شخصی بطور کل ۲۴ درصد کل تغییرات هویت اجتماعی را تبیین می‌کند. از لحاظ ساختاری ۳۶ درصد موقعیت ساختاری خود را پایین، ۴۰ درصد متوسط پایین، ۱۴ درصد متوسط بالا و ۳ درصد بالا می‌دانند. بین تحصیلات و هویت اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و ضریب همبستگی آن ۴۱ درصد است. و در کل موقعیت ساختاری ۳۹ درصد کل تغییرات هویت اجتماعی را تبیین می‌کند.

۲-۱-۲- بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان (مطالعه موردی شهر شیراز)

طاهره کندتان، دانشگاه شیراز، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۰

در این پژوهش از نظریه آنتونی گیدنز جهت تبیین هویت اجتماعی زنان استفاده شده است. طبق این نظریه شاخص‌هایی نظیر اعتماد به نفس، گسترش شبکه ارتباطی افراد، میزان رضایت از خود و اجتماع و میزان عقلانیت، عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت اجتماعی می‌باشند. لازم به ذکر است که هویت اجتماعی به پنج نوع تقسیم می‌شود، شامل هویت دینی، قومی، ملی، گروهی و جنسی است. این تحقیق، تحت عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی» به شیوه پیمایش انجام شده ، و اطلاعات لازم به وسیله پرسشنامه از یک نمونه ۴۱۰ نفری از بین زنان ۱۸ تا ۶۸ سال به تعداد ۳۸۰ هزار نفر به دست آمده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عوامل مذکور (اعتماد به نفس، گسترش شبکه ارتباطی افراد، میزان رضایت از خود و اجتماع و میزان عقلانیت) نقش مهمی در تعیین هویت اجتماعی زنان ایفا می‌کنند.

مهمترین متغیر مستقلی که همبستگی بالایی با هر کدام از انواع هویت‌ها را داشته، پایگاه اقتصادی- اجتماعی افراد است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رابطه متغیر اعتماد به نفس با هویت دینی و قومی و جنسی تأیید و رابطه بین این متغیر و هویت گروهی و ملی رد شده است. رابطه بین متغیر گسترش شبکه ارتباطی با متغیرهای هویت قومی، گروهی و جنسی با هویت ملی و دینی افراد تأیید شده است. همچنین میزان عقلانیت، همبستگی بالایی با هویت دینی، قومی و گروهی داشته و رابطه این متغیر با هویت ملی و جنسی افراد تأیید نشده است، نتایج چند متغیر نیز حاکی است که متغیرهای تحصیلات فرد، میزان رضایت از خود در اجتماع، درآمد، خانوار، متغیرهایی با بیشترین تأثیر در بین متغیر وابسته به هویت دینی می‌باشند، و متغیرهای گسترش شبکه ارتباطی عقلانیت فرد، میزان رضایت از خود در اجتماع و اعتماد به نفس نیز متغیرهایی هستند که بیشترین تأثیر را بر هویت قومی افراد داشته‌اند.

متغیرهای گسترش شبکه ارتباطی، تحصیلات فرد و تحصیلات پدر، متغیرهایی هستند که تأثیر بیشتری نسبت به سایر متغیرها در تبیین هویت گروهی افراد داشته و نهایتاً متغیرهای تحصیلات مادر، پدر و فرد نیز بیشترین تأثیرات را در تبیین متغیر هویت ملی افراد ایفا کرده‌اند.

۳-۱-۲- بررسی هویت زنان و منابع معرفتی تاثیر گذار بر آن (مطالعه موردی دانشجویان

دانشگاه تهران) احسان مینایی، دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی، ۱۳۸۳

(در این پایان نامه نظریه های جامعه شناسانی مانند: شوتروبرگر مطرح شده است. هویت به پنج بعد خویشتن خود بنیاد، سنت خانواده، عدم حضور اجتماعی، تعاریف وجودی و بدن و بازاندیشی تقسیم شده است. منابع تاثیر گذار شامل: روحانیون، روشنفکران، رادیو و تلویزیون، اینترنت، کتابهای دینی و... می باشد. روش تحقیق پیمایش است. جامعه آماری دانشجویان دانشگاه تهران و حجم نمونه ۴۱۶ نفر است. نتایج تحلیل نشان می دهد ۶۷ درصد پاسخگویان موافق خویشتن خود بنیاد، ۴۲ درصد سنت موافق خانواده، ۶۹ درصد مخالف عدم حضور اجتماعی و ۸۱ درصد موافق کنترل بدن و بازاندیشی مفاهیم سنتی هستند).

۲-۲-۲- مبانی نظری

۱-۲-۲- مفهوم هویت

هویت (identity) عبارت است از اینکه فرد و یا اجتماع برای خود معنا و مفهومی معین در هستی و عرصه هستی شناختی ارائه نماید که وحدت وجودی و شخصیت او را پوشش دهد تا در پرتو آن، فرد و یا اجتماع بتواند ادراک و تعریف ویژه‌ای از خود داشته باشد یا بر اساس دیدگاه گافمن عبارت از کوشش فرد به منظور تحقق یکتایی خویشتن در شرایطی که در حال شکل دادن به رفتار خویش است (ترابی و گودرزی، ۸۴، ۳۷۸).

هویت سرچشمه معنا و تجربه برای مردم است. شناسایی خویشتن (self identity) که همواره نوعی برساختن محسوب می‌شود هرگز به تمامی از چگونگی شناخته شدن توسط دیگران جدایی پذیر نیست. فرایند معنا سازی و هویت یابی، براساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه به هم پیوسته ای از ویژگیهای فرهنگی صورت می‌گیرد. از دید جامعه شناسان هویت یابی فرایندی است که مدام در معرض باز سازی است و عوامل این باز سازی به لحاظ اجتماعی، تاریخی و فرهنگی متفاوت است (رفعت جاه، ۸۳، ۱).

در تعریف دیگر: هویت به معنی «چه کسی بودن» از نیاز طبیعی انسان به شناخته شدن و معرفی شدن به چیزی یا جایی نشأت می‌گیرد. این احساس نیاز به تعلق، نیازی ذاتی و اساسی است که در هر فرد وجود دارد. به عبارت دیگر باید گفت هویت تعریفی است که فرد از خود و وجود خود می‌کند و به پرسشهایی چون چیستم و چه می‌خواهم، پاسخ می‌دهد و از طریق آن به ابعاد شخصیت خود نوعی هماهنگی و انسجام نسبی می‌بخشد و از نظر روانی و رفتاری در زمان و مکان موضوع یابی می‌کند. هویت وجه تمایز بین «من» یا «ما» با غیر و دیگر است و احساسی است که تعلق فرد به یک کشور، جامعه و مجموعه خاص را نشان می‌دهد. تاریخ مشترک، منابع مشترک و سرنوشت مشترک از جمله وجوه این هویت را تشکیل می‌دهد (نویدینیا، ۸۲، ۶۳).

هویت گروهی نیز با تعامل با دیگران در اجتماع بدست می‌آید. یعنی از طریق تعامل درونی گروه و به روش گفتگو و بازاندیشی خودی‌ها بدست می‌آید و هم از طریق تعامل و گفتگو با غیرخودها و دیگران است. بنابراین هویت فردی، گروهی و اجتماعی بصورت دیالکتیکی و تأمل درونی و بیرونی بدست می‌آید.

هویت گروهی در تعامل با دیگران و در عرض و حدود گروه ساخته می‌شود. حدود گروه نفوذپذیر است و هویت در طی تبادلهایی که در درون و در عرض گروه انجام می‌شود ساخته می‌شود. به نظر جنکینز هویت‌های فردی و جمعی بطور منظم تولید و بازتولید و در یکدیگر دخیل می‌شوند. بنابراین او هویت اجتماعی را دستاورد عملی، یعنی فرایندی می‌داند و فهم هویت‌های اجتماعی و فرد را با به کار گرفتن کنش دیالکتیکی درونی و بیرونی ممکن می‌داند (جنکینز، به نقل از مظاهری، ۸۴، ۴۱).

۲-۲-۲- سیرتاریخی مفهوم خود

استوارت هال سوژه معاصر راتحت عنوان سوژه روشنگری، سوژه جامعه شناختی و سوژه پست مدرن تقسیم بندی میکند:

۱-۲-۲- سوژه روشنگری

این برداشت از سوژه، موجود انسانی را کاملاً متمرکز، یکپارچه و منسجم و سرشار از ظرفیت‌های خردورزی، آگاهی و کنش می‌داند که در بدو تولد فرد در او آشکار می‌شود و در سراسر حیات او باقی مانده و تداوم می‌یابد. روشنگری مفهومی بسیار فردگرایانه از سوژه و هویت انسانی ارائه می‌کند ضمن این که معمولاً در تعریف سوژه او را به عنوان مرد در نظر می‌گیرد.

۲-۲-۲- سوژه جامعه شناختی

مفهوم سوژه جامعه شناختی پیچیدگی رو به رشد دنیای مدرن و آگاهی مدرن را بازتاب می‌دهد. این سوژه، سوژه ای خودمختار و خود بسنده نیست. بلکه در رابطه با دگران مهم شکل می‌گیرد. و به میانجی این واسطه ارزشها، معانی، سمبلها و فرهنگ به او انتقال می‌یابد. جورج هربرت مید و